

YAQUB CHARXIY MA'NAVIY MEROSINING INSON KAMOLOTIDAGI O'RNI

Farrux Najmitdinovich Mansurov

Samarqand davlat chet tillar instituti

ANNOTATSIYA

Ushbu ilmiy maqola ajdodlarimiz ilmiy merosi, bizga qoldirgan noyob yodgorliklari, shu o'rinda Ya'qub Charxiy ijodiyotiga bag'ishlangandir.

Kalit so'zlar: «Risoi qudsiya» («Qudsiy kalimalar haqida risola»), «Risoi abdoliya» («Abdollar haqida risola»), «Sharhi asmuolloh» («Alloh ismlarining sharhi»), «Risoi unsiya», «Kitob ul faroiz» asarlari.

Ya'qub Charxiy Ibn Usmon Ibn Mahmud Al-G'aznaviy (taxminan 1363, G'azna yaqinidagi Charx qishlog'i — 1447, Chag'oniyon viloyatining Halg'atu qishlog'i) — naqshbandiya tariqatining yirik namoyandasi. 1380-yil Buxoroga kelib, madrasada tahsil oladi va Bahouddin Naqshbandga shogird tushadi. Uning vafotidan so'ng Badaxshonda, keyin esa Chag'oniyonda yashagan. Ya.Ch. tasavvuf, fiqh, Qur'on tafsiri bo'yicha 10 dan ortiq asar yozgan (ulardan 7 tasi bizgacha yetib kelgan). «Risoi qudsiya» («Qudsiy kalimalar haqida risola»), «Risoi abdoliya» («Abdollar haqida risola»), «Sharhi asmuolloh» («Alloh ismlarining sharhi»), «Risoi unsiya» («Do'stlik haqida risola»), «Kitob ul faroiz» («Meros haqida kitob»), «Risola dar manoqib va aqoid» («Manoqib va aqoid haqida risola»), «Muxtasar dar bayoni silsilai naqshbandiya» («Naqshbandiya suluki haqida qisqacha risola») shular jumlasidandir. Bu asarlarning aksariyati O'zbekiston Fanlar akademiyasi Sharqshunoslik instituti qo'lyozmalar fondida saqlanadi. Ya'qub Charxiyning „Naynoma“ asari ham mashhur bo'lib, u Mavlono Rumiyning „Masnaviy“siga sharhidir. Hazrat Ya'qubiy Charxiyning juda ko'p murid-shogirdlari bo'lgan. Eng yetuk shogirdi buyuk avliyo Hazrat Xoja Ahrori Valiy hisoblanadi. Hazrat Mavlono Ya'qubi Charxiy 1447-yil Dushanbeda vafot etadi. Qabri obod ziyoratgohdir. Navoiy viloyatining Qiziltepa tumani, Vang'oz qishlog'ida, shuningdek, Buxoro viloyatining Qorako'l tumanidagi Yangibozor qishlog'i va Vobkent tumanlarida Hazrat Mavlono Ya'qubi Charxiyning qadamjo-ziyaratgohlari mavjud[2]. Charxiy XV asrda Temuriylar davridagi tasavvuf, xususan Naqshbandiya ta'limotining yirik vakillaridan biri sifatida nom qozonadi. Bu haqda turli manbalarda ma'lumotlar keltiriladi. Mashhur Abdurahmon Jomiy o'zining “Nafohot ul-uns” kitobida Ya'qub Charxiy faoliyatini va tasavvufni targ'ib qilish sohasidagi xizmatlarini alohida ta'kidlab o'tadi va Xoja Ahrori Valiy bilan ustoz-tolib munosabatlarini tilga oladi.

Mavlono Ya'qub Charxiy o'z ustoz Xoja Bahovuddin Naqshbandning “mendan nimaiki senga yetgan bo'lsa boshqalarga yetkaz”, degan amrlariga farmonbardor bo'lib, hozir bo'lganlarga xitob (so'zlash) orqali, g'oyibdagilarga kitob orqali yetkazishga harakat qildi.

Mavlono Ya'qub Charxiy Naqshbandiya ta'limoti, turli diniy ilmga oid bir qancha asarlar yozadiki, bu yerda ularning ro'yxatini keltirib o'tish maqsadga muvofiqdir:

1. “Tafsiri Charxiy” (“Charxiyning Qur'onga qilgan tafsiri”).
2. “Risoi unsiya” (“Do'stlik haqida risola”).
3. “Ar-risolat ul-abdoliya” (“Abdollar haqida risola”).
4. “Risola dar siyrati Mustafaviya va tariqai mustaqimiya” (“Mustafoning siyratlari va to'g'ri yo'llar haqida risola”).

5. “Risola dar ilmi faroyiz” (“Farz narsalar haqida risola”).
6. “Risola dar aqoid” (“Aqoid ilmi haqida risola”).
7. “Risola fi-l-hisob va-l-faroyiz” (“Hisob va meros taqsimi haqida risola”).
8. “Muxtasar dar bayoni silsilai Nahshbandiya” (“Naqshbandiya suluki haqida qisqacha risola”).
9. “Sharhi asmoulloh” (“Alloh ismlarining sharhi haqida risola”).
10. “Sharhi nuvadu nuh nom” (“Allohning to‘qson to‘qqiz ismining sharhi”).

“Faroyizi manzuma” (“Nazmiy farz narsalar haqida”). Charxiyni ko‘pchilik faqat Qur‘oni karimga tafsir yozgan olim sifatidagina taniydi. Haqiqatan uning maqbarasi peshtoqiga “tafsirchi olim” deb yozib qo‘yilgan. Asarlari ro‘yxatidan ko‘rinib turganidek, Charxiy Naqshbandiya silsilasini bayon qiluvchi alohida risola ham yozgan. Bundan tashqari u “Risolai unsiya” (“Do‘stlik haqida risola”)ni yozdiki, unda Xoja Bahovuddin bilan uchrashgani, uning ta‘lim-tarbiyasi va tariqat yo‘lida buyurgan ishlarini mukammal bayon qilib, o‘z ustozlarining nomi va shuhratlarini yoyishga xizmat qildi. Shuningdek, uning qalamiga meros haqidagi risola ham mansubdir. Charxiy hijriy 851, milodiy 1447 yili vafot etgan. U Movarounnahr va Xurosonda tasavvufning hayotiy yo‘nalishlaridan bo‘lmish Naqshbandiya ta‘limotining keng yoyilishi va bu bilan umumiy madaniy yuksalish ishi yo‘lida xizmat qildi va bu yo‘lda o‘z hissasini qo‘shdi.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ilmiy, madaniy sohalaridagi islohotlar natijasida dunyoga mashhur allomalarimizning ma‘naviy merosining va diniy-irfoniy, tasavvufiy ta‘limotlarining tadqiqiga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Temuriylarning yirik vakili jahon ilmfanida alohida o‘rin tutgan Mirzo Ulug‘bekning hukmronligi davrida jamiyatda tasavvuf ta‘limoti alohida ahamiyat kasb etgan. Manbalarda qayd etilishicha, temuriylardan Shohruh Mirzo, Mirzo Ulug‘bek, Abdusaid Mirzoning hukmronligi davrida o‘z davrining mashhur mutasavviflaridan Samarqandda Hasan Attor, Nizomiddan Xomush, Xoja Ahror, Buxoroda Muhammad Porso, Badaxshon va Chag‘oniyonda Yaqub Charxiy temuriy hukmdorlarning ishonchini qozongan maslahatchilaridan bo‘lgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Faxriddin Ali Safiy.Rashahot, T., 2003;
2. Ma‘naviyat yulduzlari, T., 2001;
3. Xoja Ahror Valiyning Markaziy Osiyo tarixi va ma‘naviyatida tutgan o‘rni (Ilmiy-amaliy anjuman ma‘ruzalari tezislari), T., 2004.